

ineffabiliter atque incredibiliter forte, curandum relinquare. Faciat omnipotentissima ipsius, flagito, misericordia et gratuita clementia, quod facere nullus, ut cerno, valet conatus, atque instantia. De Eucharistia sane haud temere a te percipienda, quia me moveri considerans, ultra posse quoque supra garristi, evomere gestiens quod nondum vanissime biberas (606), scelus hoc maximum nequaquam perpendens miserrimo fore exemplo Jeremiae atque

(606) Construe : *De Eucharistia sane haud temere a te percipienda, quia considerans me moveri, supra quoque garristi ultra posse, gestiens evomere quod nondum vanissime biberas* (quod scilicet Ratherius de Eucharistia non indigne sumenda antea dixit, veluti exiguum et garrulum, ac tanta re minus dignum innuitur), *dequaquam perpendens scelus hoc fore maximum exemplo miserrimo Jeremiae atque Psalmographi, quia contra propositum necessitate quadam inevitabili compellor intimare tibi, quod post didici, et demonstrare quam longe minora quibusdam aliis senseris de ea; permittite, quæso, absque invidia insinuari tibi capitulatim quædam excerpta ex opusculis cujusdam*

Psalmographi, quia contra propositum necessitate quadam inevitabili compellor tibi, quod post didici, intimare, et quam longe minora quibusdam aliis de ea senseris demonstrare, capitulatim quædam excerpta ex opusculis (607) super hoc cujusdam Paschasii Radberti absque invidia tibi, quæso, insinuari permittite, vicem enim tibi et in hoc debeo; senties forte quantum in isto etiam importunitas tibi contulerit mea.

Paschasii Radberti super hoc. Hæc, quibus Ratherius ea, quæ de Eucharistia ipse superius disseruit, veluti contemnens, iisdem præfert opus Paschasii Radberti; quanti hoc opus fecerit, patefaciunt.

(607) Quædam excerpta ex opusculis Paschasii Radberti, quæ huic Confessioni subjicienda traduntur, non quædam ex uno ipsius opere excerpta, sed ipsum ejusdem Paschasii opus videntur innære inscriptum *De corpore et sanguine Domini*, quod quidem in hoc eodem Lobisiensi codice integrum, sed Ratherii nomine perperam prænotatum legitur. Confer quæ in præfatione generali monuimus § 2, num. 24.

397 ADMONITIO IN EXHORTATIONEM ET PRECES SEQUENTES.

In fine præcedentis operis auctor se eidem subjecturum affirmavit quædam excerpta ex opusculis super hoc (id est de sacra eucharistia) cujusdam Paschasii Radberti, nimirum ex ipsius opere *De corpore et sanguine Domini*. In codice quidem Lobisiensi hoc idem Radberti opus *Confessionis* Ratherianæ, quam præmisimus, immediate subjicitur: quod etsi integrum, ita tamen Ratherius vocasse videtur *excerptum*, quemadmodum excerpti pariter nomine donavit suam *Confessionem*, licet hæc non partem, sed totum opusculum contineat, uti notatione prima coniecimus. Porro Paschasiano operi in eodem Lobisiensi exemplo subduntur nonnulla, quæ cum in omnibus aliis ejusdem operis manuscriptis codicibus desint, Paschasio Radberto tribui non possunt. Cum vero idem opus Ratherius ipse quæ *Confessionis* subdiderit *capitulatim*, ut ait, id est, a se fortassis distinctum in capita 99 (in hoc enim uno codice tot capita cum suis titulis inveniuntur): quæ autem post ultimum caput adduntur, Ratherii stylum, sententias quasdam ipsi familiares, peculiaremque ipsius syntaxim valde implexam atque difficilem alicubi præferant; ab eodem Ratherio lucubrata videri possunt: ac propterea hic appendenda putavimus. Sub idem *Confessionis* tempus scripta credimus, cum auctor Paschasii opus *Confessionis* subjecit; unde hic quoque, ut et in dialogo *Confessionis*, suum *senium* commemorat; seque præpositum aliis indicat: quæ pariter non minima ejusdem auctoris indicia sunt. Hoc additamentum sumpsimus ex Patribus Martene et Durando, qui ipsum ex Lobisiensi codice Paschasiano operi subjecerunt. Apographum vero ejusdem codicis aliquot emendationes suppeditavit.

398 EXHORTATIO ET PRECES

A RATHERIO

UT VIDETUR

Lucubratæ et subjectæ operi (608) Paschasii Radberti de corpore et sanguine Domini.

Quid (606) tibi sit lex, a charissime, adhuc legisti et perlegisti. Quid, quæso, deliberaveris, jam pande,

(608) Hunc titulum, quem codex ignorat, perspicuitatis gratia præfiximus.

(609) Cum in fine *Dialogi confessionalis* confessarius Ratherium alloquens, legendum subjecerit opus Paschasii Radberti *De corpore et sanguine Domini*; post descriptum hoc opus, qui in codice quidem

Obsurdueris, an obmutueris, monstra. Utrumque video. Stupere te tantum dum considero, et quædam

Lobisiensi eidem dialogo subjicitur, idem confessarius in eadem allocutionis rationem sermonem ad Ratherium convertens, hanc exhortationem adiecit; ex qua ipsum Ratherium esse tum *Dialogi confessionalis*, tum hujus exhortationis auctorem confirmatur. Mox adhuc emendavimus ex apographo

In propheta de talibus legitur, non nihil vereor (Mich. vii, 46). Moneo tamen, si nihil aliud invenis, quod facias: Dei te, perdita omnimodis aliunde fiducia, totum dedas clementiæ, et non, ut (610) prius, ignavæ prorsus desidiæ; sed elaborationem continua, abrenuntiatis animo his saltem, quæ Apostolo auctore mortalia non ambigis crimina fore. Et quia non sufficit: *Declina*, dicit, *a malo, et fac bonum* (I Cor. vi.); si non vales (scio enim quod non vales) secundum modum culpæ agere pœnitentiam; desunt enim tempus, ætas, sanitas corporis, alacritas mentis, facultas expletionis; si non vales (611), fac quantulumcunque, et hanc continuam. Licita se se ingerunt aliquoties; memento illicita te sæpius usurpasse. Mendica alicunde (612) copiam, aut vim extorque lætucarum agrestium, eoque azymam, fermentum malitiæ abjice, renes accinge, baculum regiminis manu adhibe rationis, festina per desiderium, quo nequis aspirare per meritum. Reconciliare quibusdam satisfactione universis affectu, immolans, dehinc tanto formidolosius, quanto petulantius; (613) extorquere animo, ut fuerat consultius, quia non vales, cessationem; hanc promitte; si datur, cum lacrymis; si non, cum singultu interno. Detur de tuo aliquid pro necessitate, interjaciens orationis piissimi Redemptoris legationem auditui (614). Quis enim scit, si convertatur, et ignoscat, et avertatur ab ira furoris, et non pereas æternaliter? Periculi quidem criminaliter.

PRECES.

Ecce ego, Domine, ecce ego, qui dignus non fueram miser et infelix ingredi atria ecclesiæ tuæ, nec per limina sancta intrare domum tuam. accedo ad ministrandum sanctis altaribus tuis, et asto reus et peccator ante conspectum divinæ majestatis tuæ, sine ullo ornatu boni operis, et sine ullo fructu digno pœnitentiæ, et sine ulla vel sola cogitatione munda. Indignus enim et sceleratissimus sum nimis; sed de tua ineffabili pietate et

codicis Lobienensis. In edit. Martene et Durand ad hæc, mendose. Hæc autem editio intra uncas addit quæ ante legisti; nec tamen ad sanandum locum videtur sufficere. Si vero initio pro *Quid corrigas* Quæ, sensus satis æquus redibit; cum enim in postremis præmissi Paschasiani operis capitibus lex de esu agni paschalis exposita fuerit, ut modus indicaretur sumendi corporis et sanguinis Domini, hæc prima exhortationis verba sic construenda et explicanda videntur. *Legisti adhuc et perlegisti, o charissime* (in opere Paschasii jam præmisso) *quæ lex tibi sit servanda, ut sacram eucharistiam recte percipias.*

(610) Addidimus ut ex nostro apographo.

(611) Repetitionem vocum *si non vales* idem apographum exhibuit.

(612) Ita melius ex eodem ms. quam in edit., aliunde.

(613) Construe: *quia non vales, ut fuerat consultus; extorquere animo cessationem* (scilicet a sacrificando); *hanc promitte cum lacrymis, si datur; si non, cum singultu interno.* Laudatum apographum suggestit verba *hanc promitte, cum in edit,*

miseriordia, et de meritis sanctorum tuorum confisus, licet tremens et pavidus, præsumo accedere ad offerenda sancto nomini tuo sacrificia. Et ideo, Domine creator piissime, Redemptor clementissime, qui omnem animam consistentem et pœnitentem magis vis emendare quam perdere, et qui non pro justis, sed pro peccatoribus incarnari voluisti, et latroni in cruce pendenti ac tuam majestatem consistenti non solum pepercisti, sed etiam paradysum tecum intrare promisti, me miserum et peccatorem consistentem, et desidioso licet pœnitentem peccata mea, a tua ne repellas pietate et misericordia; nec frustra accipias fidem, spem, ac fiduciam, quam in tua inestimabili clementia habeo: sed sicut omnibus criminosis et peccatoribus in te credentibus, ac de tua misericordia confidentibus pepercisti; ita mihi misero ad te fugienti [f. confugienti], et post peccata ac scelera mea multa diabolo renuntianti, atque ad te revertenti parcere et indulgere, atque ad celebrandum injunctum officium paterna pietate dignum me facere et suscipere digneris. Et licet importunius, quam competeret, me ingeram, siquidem interdictum mihi tam veteris, quam novæ legis censura ignorare non valeo; cum et exterminatores impiorum atque custodes sacrorum altarium tuorum angelos, vasa interfectionis in manibus gestantes, sacris oraculis tuis non incredulus sciam omnino præsentem (Ezech. ix, 4); capta tamen (615) jam olim præsumptionis quadam de tua vera misericordia fiducia, quia scilicet usque etiam ad istud, quo inveteratus dierum malorum perveni te semper irritans, senium, me ultores illi [subaudi angeli] tuarum, Domine, injuriarum, non, ut dignum fuerat, interfecerunt, scientes forsitan, quia benignitas tua ad pœnitentiam me, thesaurizantem licet iram in die iræ et revelationis justiciæ tui, patientissime expectaret, habentibus etiam adversum me multis mala fratribus; quis, Domine, asto, verum suspectus et tremens, ne subito utique, te in corpore et san-

deesset hanc, et haberetur præmitte.

(614) Idem apographum, *intus jaciens orationi piissimo Redemptoris legationem auditui.* Construendum videtur: *interjaciens legationem orationis auditui piissimi Redemptoris; legationis enim nomen Ratherius precibus frequenter accommodat.* Vldè loca in indice designata V. Oratio.

(615) Construe: *capta tamen quadam fiducia jam olim præsumptionis de tua vera misericordia, quia scilicet illi (angeli) ultores injuriarum tuarum, Domine, non interfecerunt me, ut dignum fuerat, usque ad istud senium, quo inveteratus dierum malorum perveni, semper irritans te; non interfecerunt, inquam, me, scientes forsitan; quia benignitas tua patientissime expectaret me, licet thesaurizantem iram in die iræ et revelationis justiciæ tui, multis etiam fratribus habentibus mala adversum me; quia, Domine, asto, verum suspectus et tremens, ne subito utique seriar, ut justum est, præsentem te in corpore et sanguine tuo; cum nusquam desis per divinitatem; parce tamen, etc.* Hæc tam proluxa ac difficilis syntaxis Ratherianum stylum exhibet.

guine tuo, cum nusquam per divinitatem desis, præsentem, ut justum est, feriar [al., ferias] : parce tamen, adhuc præsumens deprecor, piissime, parce; differ ictum, suspende vindictam, et non aspiciens ad iniquitates, scelera, et delicta juventutis meæ, et, ut pejus, fateor, etiam senectutis; sed ad misericordias et miserationes tuas multas, quibus generi humano semper misereri consuevisti, suscipe preces et hostias, quas pro peccatis meis, et pro peccatis fidelium tuorum tam vivorum, quam mortuorum majestati tuæ offerre præsumo. Recordare, quod caro sumus ex fragili materia conditi (Job. xv, 15), Etiam cæli non sunt mundi in conspectu tuo (Job. iv, 48), et angeli tui reprobi inventi sunt coram te: quanto magis homines terreni, indigni, et immundi? Non enim possumus esse mundi, nisi a tua pietate et misericordia quotidie corde et corpore mereamur mundari. Quapropter tu, Domine, tu, qui intentionem et devotionem torpentem, miseram, ac pollutam ad sacrosanctum altaris tui mysterium accipiendum (616) excitare (voluisti), meque indignum et peccatorem ad tibi ministrandum permisisti, impudenter licet, accedere; contine adhuc misericors quam mereor iram, exhibe gratuitam clementiam, et concede propitius, ut celebratio hujus sacri mysterii, ad quod tepidus et pavidus accedo, non ad iudicium et ad condemnationem, sed ad remissionem peccatorum et ad salutem mihi proveniat sempiternam.

ITEM.

Ita, Domine, immensi criminis rei conscientia teste confundimur, ut ad officium tuum neque securi possimus venire, nec liberi. Quis enim pensans peccatum suum, non se a facie tua vellet abscondere, si liceret tantæ majestatis oculos declinare, si aut evasurus lateret, aut occultatus evaderet? Aut quis non magis videre te cuperet, si non, quod eum peccantem prospicis, plus timeret? Ergo quia tu ubique nos invenis, ad te confugimus, quem fugere nunquam valemus. Restat miseris non latebras intervenire [f., invenire], sed lacrymas. Foveat indulgentia, quos terret offensa. Minatur potentia, sed misericordia consoletur. Ex te est qui liberet (617), per te est qui excuset. Parce omnipotens Pater, et quos aspicias humiles per reatum, erectos munerare (618) digneris in præmium; et quos intelligis per confessionem miseros, non facias in examinatione confusos.

ITEM ALIA.

Dimitte, Deus, quidquid per intemperantiam (619) mordacis linguæ incauti [al. incaute] oris nostri incre-

(616) Vocem *accipiendum*, quæ in edit. deerat, ex apographo supplevimus.

(617) Ita ex nostro apographo Lobiensi. Male in vulg., *libet*.

(618) Sic melius in eodem apographo, quam in edit., *numerare*.

(619) His verbis Ratherius acrioris increpationis vitium, quo ferventius subditorum crimina insectari ac perstringere solebat, videtur respicere.

(620) Cum hæc scripsit post *Dialogum confessio-*

patio momordit in subditos. Quidquid minus de boni perfectione diximus, parce; quidquid incongruum, vel minus temperate protulimus, tu ignosce. Non incautum præsumptio puniat; sed agnoscentem me iniquitates meas pietas tuæ miserationis absolvat. Et quia non mihi alibi est fiducia nisi in misericordia tua; tu et os meum præconio veritatis perarma, et opus pleniori ubertate sanctifica, ut et dignum me salves, et (620) commissum mihi gregem pro tua pietate justifies. Quidquid in illis vitiatum respicis, sana; quidquid in me vitiosum inspicias, cura. Si quam vitio tepiditatis meæ vel incuria contraxerunt, vel contrahunt labem, omitte [t. dimitte]. Si quo etiam me ignorante vel cognito deciderunt [al. deciderint] in crimine, atque si exempli mei officulo provenerunt [al., provenerint] in culpam, ignosce, et pro culpis talibus misero mihi ultionis non restituas vicem. His tamen, quibus increpationis visus sum adhibere iudicium, et increpationis ipsa eis proficiat ad salutem, et oratio hæc interpellans, commisso eos revocet ab errore, ut non perferant tartareos cruciatus: quibus utpote mortales [al. mortalis] pœnitentiæ indiximus leges, quo utrorumque incommodis parcens, et illorum iniquitatibus tribuas veniam, et meam abluas contractam de regendi incommoditate offensam (621). Præbe, Deus, aurem sacrificiis nostris, me mihi que commissos tuis ascribe in paginis, quo cum grege mihi credito et a cuncto eluar crimine, et ad te merear pervenire in pace. Peccatum redde, Deus, nostrorum cordium habitaculum expulsionem carnalium vitiorum: et qui in subditis conor jam summam exercere [f. exercere] virtutum, peccatis mentium corporumque incommodis, pacificus merear, te judicante, coronari cum angelis. Fac ergo, quæsumus, nos pie, Deus aspicientes (622), in conspectu tuo flammescens tuæ gratiæ dono, ut zelus tuæ domus nos comedat, atque ita per vigorem sancti spiritus regentes subditos temperemus, ut et disciplinis nostri regiminis obtineant lucrum, et illorum duritia frangatur, ac vita sanctificetur (623). Suscipe, Domine, votorum nostrorum libamina, ut per hæc, quidquid in subditos correctionis verbo vel merito impertimur, non ad discordiam nostri, sed ad perpetuum dulcedinis gaudium nobis et illis profecisse lætamur. Absolve nos, Deus, et alio et nostro delicto, ut in utroque spiritualis gratiæ efficientiam capientes (624), fiducialius tuo nomini supplicemus. Per Dominum.

ITEM.

Impellit ministrandi officium hostiæ salutaris po-

nalem Ratherius, monachis præerat cuidam abbatiæ præfectus, quæ pertinebat ad monasterium Lobiense, ut ex eodem dialogo in vita probavimus.

(621) Vulg., *contractandæ regendi incommoditatis offensam*. Apographi lectionem prætulimus.

(622) Ita idem apographum. In edit., minus bene: *quod nos Deus aspicientes*, et mox ibidem omittitur *ut ante zelus*.

(623) Editi *perperam fructificetur*.

(624) Edit., *cupientes*.

pulli pro delicto. Terret conscientia indebiti sacerdotii pro reatu. Si a me, omnium sacerdotum peripsema, sacrificium offeratur; pollutæ conscientiæ crimen augetur. Si tantæ majestati, universæ carnis iudici, non offertur; negligentia reatus ascribitur. Inter hæc tuæ, Omnipotens, libramen pietatis imploro, cujus ultionis diem accusante conscientia pertimesco, ut non indignum, quæso, misericordia tua iudices, quem a tempore pœnitentiæ non excludis. Suspende securim, donec cultor vineæ admoveat cophinum stercoris infructuosæ arboris ad radicem. Parce mihi, Domine clementissime, pœnitenti, qui David post lapsum clementer ad veniam revocasti; qui Petri misericors amare flentis lacrymas respexisti: qui latronem in crucis patibulo tanti facinoris reum divina gratia illustrasti, cui mox obtinuit

A confessio perspicue Dei Filium cernere, fides præmium, pœna veniam, lamenta gaudia sempiterna, dum confessor in cruce, possessor exstitit paradisi post crucem. Sed quia verba venia tuæ pietatis indigent, quæ indigni sacerdotii opera non commendant; saltem astantium vota suscipe, ut et mihi suis apud te precibus veniam, et eorum meritis sacrificia nostrorum vulnerum salubriter nobis conferant medicinam, ut quia, Omnipotens, pro omnibus factus es hostia pro peccatis, adsis nobis sanctificatio (625) in sacrificio pro delictis, Christe Salvator mundi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivis et regnas Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Qui scripsit, vivat in pace; et qui legit, lætetur in perpetuum (626).

(625) Ita apographus Lob. Vulgati *saerificatio*.
(626) Hanc clausulam (quæ utrum Ratherii sit,

nec ne, affirmare non audeo) præfert apographum Lobiense.

ADMONITIO IN INVECTIVAM SEQUENTEM.

I. P. Rernardus Pez in dissertatione Isagogica præmissa tom. I anecdotorum sermonem faciens de quodam codice capituli Frisingensis, in quo nonnulla Ratherii opuscula continentur, subjectam *Invektivam* et relationem de translatione seu asportatione corporis S. Metronis in commemorat, ut in duo opuscula sceret. quorum primo tribuit titulum: *Invektiva satis in quosdam, ac lugubris relatio Batherii cujusdam ex Laubiense Veronensis, ex monacho exsul, ex exsule præsul, infelicissimi Attali ritu facti, infecti, refecti, defecti iterum, quo solus factor, infector, refector, defector novit omine facti, infecti, refecti*: alteri vero quasi alium titulum hunc: *De translatione corporis sancti cujusdam Metronis, cujus depositio celebratur Idibus Maii mensis octavis*, etc. Solius vero primi, uti vocat, opusculi initium recitat his verbis conceptum: *Ut sacratissimus, antiquissimus ac veracissimus ævi prioris narrat chronographus*, etc. Hoc porro opusculum, seu potius hujus opusculi fragmentum ex manuscripto capituli Veronensis nunc signato num. 65, ita edidit Bartholomæus Campagnola Archipresbyter S. Cæcilie in fine antiqui *libri juris civilis urbis Veronæ*, pag. 231, ut opusculum inscriptum *Invektiva* ea quoque complectatur, quæ agunt de translatione corporis S. Metronis, nulla duorum opusculorum distinctione seu nota interposita; ex quo unum opusculum esse perspicitur, quod P. Bernardo Pex duplex visum est. Dum autem membranæ, ex quibus idem fragmentum a Campagnola erutum fuit, essent corrosæ, et alicubi mutilæ; præter quasdam lacunas identidem occurrentes, ac in editione punctis distinctas, finis desideratur. Marchio Joannes Jacobus de Dionysiis cathedralis Ecclesiæ Veronensis canonicus in evolvendis antiquis chartis versatissimus, diligentiori cura eundem codicem relegens, aliquaas voces emendatas, nonnullas etiam lacunas suppletas nobis perhumaniter communicavit, Ipsum quoque codicem ostendit, in quo cum aliquot voces ipsius Ratherii manu mutatas, et prioribus deletis superpositas viderimus, hoc primum esse opusculi exemplum, sed membranarum defectu mutilum, nihil ambigendum putavimus.

II. Sperabamus aliquid certius et integrius eliciendum ex ms. libro Frisingensi, quem viderat P. Pez. Neque spes nos fefellit, opem ferente comite Joanne Baptista de Veritate patricio Veronensi nobilissimo, qui in Serenissimæ Bavaricæ familiæ aula multis nominibus distinguitur. Is cum illustrissimo Francisco Werdenstein Tenariensi episcopo, et Frisingensis episcopatus suffraganeo agit, ut e ms. exemplo capituli cathedralis Frisingensis integrum opusculum exscribendum curaret. Plurimum diligentia in transmissio apographo deprehendimus, ob quam utrique plurimum nos debere fatemur. Uno titulo, qui a P. Pez divisus fuerat in duos, operi præfixo, unum, non duo opuscula esse exinde plenius confirmatum est, cum *Invektivum* in eos sit, qui de asportata S. Metronis corpore conquerebantur. Integrum est opus, in quo nihil hiulcum, nihil mutilum. Hoc autem cum fragmento antea vulgato conferentes, quiddam peculiare, nec leve deteximus, alia nimirum non leviter mutata, alia hic illic addita, adeo ut Veronensis codex primas Ratherii curas Frisingensis vero postremam manum exhibeat, ipsiusque auctoris studium in suis operibus primo lucubrandis, dein vero emendandis et augendis manifestet. Hæc inter primas et secundas curas distinctio ut explore dignoscatur, integrum primo opusculum, quale in Frisingensi exemplo describitur, profereamus in lucem; dein subjiciemus illud ejusdem opusculi fragmentum, uti e Veronensi manuscripto editum fuit, suppletis in eo ac emendatis iis locis, quæ laudati canonici diligentia referenda erunt.

III. Ad tempus constituendum conferunt illa n. 3, quibus furtum corporis S. Metronis evenisse traditur nuper, hoc est tempore, quo... Otto imperator Augustus Italiam feliciter intraverat triumphaturus. Otto bis Italiam triumphaturus intravit, primum anno 951, quo Berengarium secundum ita edomuit, ut, licet anno sequenti regnum ei restituerit, ipsum tamen certis præfinitis conditionibus sibi veluti vassallum subesse coegerit; secundo anno 961, quo eundem Berengarium præstitutos terminos transgressum 299-300 acrius impetivit, ac tandem plane devicit. Num priori, an alteri ingressui furtum corporis S. Metronis ascribendum sit, dubitari potest. Imperatoris Augusti titulus, quo Ottonem Ratherius donat, secundo tantum ingressui convenit; cum imperator Augustus fuerit nuncupatus die 2 Februarii anni 962. Etsi vero hic titulus idcirco usurari potuit a Ratherio, quod ille imperator esset, dum hoc opusculum scripsit, licet furti tempore nondum eo titulo gauderet; cum tamen ipsum furtum Ratherio Veronensi sedi